

Mindezek alapján a Bírálbizottság *egyhangúlag* javasolja a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Manga János részére a kandidátusi fokozatot ítélje oda.

A vitát összefoglalta:

Dégh Linda

a bizottság titkára

VIKÁR LÁSZLÓ „A VOLGA VIDÉKI MARI NÉPZENE” C. KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSÉNEK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1961. február 2-án tartotta meg Vikár László kandidátusi értekezésének vitáját. A bírálbizottság elnöke: *Szabolcsi Bence*; titkára: *Bereczki Gábor*; tagjai: *Lakó György*, *Rajeczky Benjámin*, *Vargyas Lajos* voltak. A jelölt aspiránsvezetője *Kodály Zoltán* volt.

BARTHA DÉNES opponensi jelentésének bevezetőjében hangsúlyozza a dolgozat jelentőségét a finnugor zenei kutatások szempontjából.

Vikár László értekezése az eddigi mari zenei gyűjtések nyomán hozzáférhető, továbbá saját gyűjtésű anyagának gondos vizsgálatával a kvintáló formát tette vizsgálatá tárgyává, hogy főleg két kérdést tisztázzon: az alsó kvint-feleletet és a féldallam építkezésmódját. Mind a két kérdés tárgyalása nagyon is megokolt: az első a nem magyar gyűjtők kiadványai miatt, melyek tele vannak az oktávtöréses előadásmód deformációival és a kvartálást hozták előtérbe, a másodiké pedig az első két sor törvényszerűségeinek tisztázása érdekében. A két kérdés megoldása a legfontosabb előmunkálatokat jelenti a magyar és a mari dallamok összehasonlító vizsgálata számára. A két kérdés tárgyalását kiegészíti egy csoport dallamlejegyzés, mely azt kívánja bizonyítani, hogy a magyar népzene-kutatás által bevezetett dallamközlésmód mind rendszeresség, mind kezelhetőség szempontjából a legjobban megfelel és a legvilágosabban szolgálja a két dallamcsoport egyezéseinek és eltéréseinek kimutatását.

E hármask feladatot Vikár lelkiismeretes, aprólékos munkával oldotta meg. Helyszíni gyűjtését az a cél vezette, hogy a kiadványokat az élő gyakorlaton ellenőrizve, a mari anyagon is hitelesítse azt a közlésmódot, amelyet Bartók és Kodály a magyar anyagban meghonosítottak.

A disszertáció előnyére szolgál, hogy nem elégszik meg a tisztán morfológiai megállapításokkal, hanem a kvint-szerkezet pszichológiai magyarázatára is utal elég nagy valószínűséggel. A két dallamfél azonosítása, illetve cseréje ugyanis nem elméleti lehetőségként szerepel, hanem gyűjtési tapasztalatokban nyer alátámasztást.

A második fő kérdést tárgyalva Vikár ábrák segítségével szemléletesen vonultatja fel a két első sor egymáshoz viszonyulásának különböző típusait és a puszta formai tájékoztatáson túlmenően itt is rámutat a variáló megoldások mögött jelentkező egységes kiindulás lehetőségére: a rétegesen szekvenciázó egyetlen pentaton dallamsor strófaképző erejére. Ha nem mint kizárólagos magyarázatot vesszük figyelembe, a magyar párhuzamok is eredményel biztatnak az egysoros mondanivalóból formálódó strófa bővebb vizsgálatában.

E feladatkör ugyancsak értékes megállapítása, hogy az egyes kádenciális csoportok sorformálásban is különálló egységet alkotnak. További kutatás feladata lesz megállapítani, vajon nem pentaton rendszerű sorok hasonlóképpen alakulnak-e?

Vikár László dolgozatára — az opponens véleménye szerint — jelentéktelen módosításokon kívül alig lehetne felhozni komolyabb kifogást, ha a munka címe a tartalomnak megfelelően hangzanék, körülbelül így: „A mari kvintáló dallamok törvényszerűségei”. A jelenlegi cím többet követel, mint amit a munka ténylegesen nyújt, mégpedig két irányban: 1. a gyűjtés, 2. a fel-dolgozás terén.

Vikár helyszíni gyűjtése csak mintegy 250 dallamot tartalmaz és ez csupán egy nagyobb arányú gyűjtőmunkára irányuló előkészítő tájéko-zódásra volt elegendő, és ez a gyűjtés elsősorban a kvintálás tanulmányozásának szolgálatában áll.

A dallamok számát nem tekintve, a gyűjtés még azért nem elégítheti ki véglegesen a mari népzenei illető összes zenetudományi igényeket, mert több szempontból egyoldalú. Hiányzanak belőle a parlandó-rubátó dallamok, tartalmilag pedig a szokásokhoz fűződő dallamok kíváncsozónak még erősen ide. A dolgozat címének megfelelően voltaképpen a jelölt rendelkezésére álló, összesen mintegy 2000 dallam rövidre fogott jellemzését és osztályozását várják.

Az elsorolt hiányosságok azonban csak a címmel kapcsolatban érezhetők; maga a szerző által lényegesnek tartott munka igen sikerültnek mondható. Az opponens még néhány kisebb, csak a formulázást érintő megjegyzést tesz, és végül a lelkiismeretes munkával megírt, ismereteinket jelentősen gyarapító dolgozatot elfogadásra ajánlja.

GÁRDONYI ZOLTÁN opponens felszólalása bevezetésében áttekinti az eddigi mari népzenei gyűjtéseket, és megállapítja, hogy a mari és a magyar népzene összehasonlítási munkájában a mari népzenei illetően eddig távolról sem támaszkodhatunk olyan mennyiségű és olyan tudományos hitelű dallam-gyűjteményekre, mint a magyar népzene tekintetében.

A mari dallamanyag mennyiségi áttekintéséhez képest azonban lényegesebb a minőségi kritika. Hitelesség szempontjából főleg Lach közléseivel szemben nyilvánultak meg jogos kételyek. Főleg az úgynevezett oktávtörés kérdése okozott és okoz még máig is gondot mindazoknak, akik a mari népzenei tudományosan vizsgálják.

Bár a disszertáció sokban előbbre vitte a kutatást, de a Volga vidéki mari népzeneiről nem ad teljes képet, ezért helyesebb lett volna a disszertációnak ezt, vagy ehhez hasonló címet adni: „Pentatónia és kvintváltság a Volga vidéki mari népzeneiben”.

Az oktávtöréses dallamok kérdésében a jelölt helyesen mutat rá az oktávtörés révén előállt torzulásra és utal a feltételezett helyes dallamformára. Vikár érvelése és gyűjtési tapasztalata megerősíti, hogy itt rendkívül fejlett, szinte természeti törvény erejével ható formálási rend rejlik a torzult gyakorlat mögött.

Vikár László az egyrendszerű kvintáló hegyi-mari dallamok két felének összehasonlítását tárgyalva némi ellentmondásba került Kodály 1934-ben megjelent dolgozatával. Kodály szerint „Az utótagon végbement kis változások fontos szerkezeti jelentősége van. Ez adja meg a szerkezetnek igazi jellegét: elő- és utótag nem téveszthető többé össze. A dallam két felét, éppen mert nem egészen egyforma, nem lehet fölcserélni.” Ezzel szemben Vikár

disszertációjának 21. lapján ezt írja: „Egy-egy féldallam . . . magában hordja . . . annak a lehetőségét, hogy alkalmoszerűen változtassa helyét: előtagból utótag legyen és fordítva.”

Vikár itt nemcsak Kodály, hanem saját maga megállapításaival is ellentmondásba kerül. Ugyanis disszertációja 60. lapján a dó-végű erdei-mari dallamokról ezt írta: „. . . a dallam első felében levő kvart hangköz nyer kvint választ és nem fordítva. Az oktáv tehát mindig úgy feleződik, hogy kisebb hangközre válaszol a nagyobb és nem fordítva.”

Vikár dolgozatának további részében azonban visszatér a kodályi megállapításhoz és számos példa bemutatásával igazolja annak helyességét.

Vikár Lászlót disszertációja megírásában főleg a kvintváltás és a pentatónia termékeny ellentéteinek a problémája foglalkoztatta. Ezzel kapcsolatban ki kellett volna térnie legalább a mari néppel szomszédos népek, így elsősorban a csuvas zenében használatos kvintváltásra. Az opponens hiányolja még, hogy Vikár lényegileg csak dallamokat vizsgál, tekintet nélkül a szövegi vizsgálatra.

A Volga vidéki mari népzene összehasonlító zenetudományi vizsgálata megkívánja, hogy tisztázódjék, hogyan viszonyul az itt tipikusnak talált négyesoros, két sorpárból alakult szimmetrikus strófaszerkezet egyfelől más finnugor népek zenéjéhez, másfelől a csuvas és kazányi tatár népzenei strófaalkotáshoz. Ha majd mindez tisztázódik, akkor valószínűleg arra a kérdésre is biztosabb választ kapunk, hogy vajon a kvintváltás előzte-e meg a keletimari kis forma létrejöttét, vagy éppen ellenkezőleg. Csak így juthat majd el az összehasonlító zenetudomány a Volga vidéki mari népzene fejlődéstörténeti szemléletéhez.

Befejezésül az opponens hangsúlyozza, hogy módszertani jellegű ellenvetései figyelembevételre legfeljebb csak olyan mértékben érintenék Vikár László disszertációját, hogy a munka címét és helyenként fogalmazását kívánná módosítani. Az opponens a disszertáció anyagát és tudományos eredményeit figyelembe véve kandidátusi értekezésként való elfogadásra ajánlja.

VARGYAS LAJOS hozzászólásában hivatkozik azokra a mari népzenevel kapcsolatos régebbi megállapításokra, miszerint az ötfokú stílus annál erősebben jelentkezik, mennél inkább megközelítjük a tatár vagy a csuvas nyelvterületet. Ezért sajnálatos, hogy Vikár mindkét gyűjtőpontja a tatár, illetve csuvas nyelvterület közvetlen közelében fekszik. Az egyik gyűjtőpontot az északi vagy északkeleti területen kellett volna megválasztani, akkor mindjárt kijött volna esetleg a különbség, vagy ha nem, ez is tudományos eredmény lett volna.

Vikár csak néhány sorban érinti a félhangos ötfokúságot, amelyet már Kodály is vizsgált. Ez a hangnem annál is inkább érdekes, mert egy-két magyar dalban is mintha ennek a maradványát találánánk meg.

A mari hangszerek tárgyalását igen rövidre fogta a jelölt. Különösen a mari duda és dudadallamok alaposabb vizsgálatát tartotta volna fontosnak a hozzászóló. Ő is csatlakozik azoknak a véleményéhez, akik szerint a dolgozatban a mari kvintváltás részletes kidolgozásáról van szó, tehát ezt kellene a címben is feltüntetni.

LAKÓ GYÖRGY helyesli, hogy a jelölt óvatossággal kezelte a mari népzene eredetének kérdését. A mari nyelv története folyamán erős csuvas és tatár hatásnak volt kitéve. Éppen ezért feltehetjük, hogy a csuvas és tatár hatás zenei téren is erős lehetett. Mindaddig míg nem történik meg a mari

népzene összehasonlító vizsgálata, addig fennáll az a lehetőség, hogy a mari népzene ilyen vagy olyan sajátossága csuvas vagy tatár eredetű még akkor is, ha ez a sajátosság a magyar népzeneben is megvan, mert itt is lehet, hogy török hatásról van szó. A kérdés eldöntéséhez fontos lenne a komi népzene vizsgálata, mert a komikat nem érte számottevő török hatás.

VIKÁR LÁSZLÓ *válaszában* elmondja, hogy saját gyűjtésén kívül gazdag és sokféle más mari népzenei anyag állott rendelkezésére, teljes biztonsággal azonban mégis csak annak a vidéknek zenei stílusáról írhatott, amelyet élő, hangzó valóságban is megismert. Teljesen egyetért az opponenseknek egybehangzó címváltoztatási javaslatával, mert a dolgot valóban többet ígér, mint amennyit nyújt.

A gyűjtésre rendelkezésre álló idő rövidegének tudható be, hogy a nagyobb gondot, több türelmet igénylő öregekkel nem foglalkozhatott eléggé. A fiatalok első szóra énekeltek, az öregeket azonban igen nehéz volt megszólaltatni. Ebből adódik a fiatal és öreg énekesek közötti aránytalanság, és talán ennek tulajdonítható a parlandó-rubátó dallamok viszonylag csekély száma.

A féldallamokra vonatkozóan a jelölt a következő kiegészítéseket teszi: a 21. lapon az erdei, kétrendszerű kvintáló dallamokra utalt, amelyekben teljesen azonos szerkezetű s így felcserélhető a két féldallam. A 60. oldalról idézett megállapítás pedig a hegyi, dó-végű dallamokra vonatkozik, amelyekben közismert az elő- és utótag közötti különbség.

A bírálóbizottság a lezajlott vita alapján *egyhangúlag* javasolja Vikár Lászlót kandidátusi fokozatra.

A vitát összefoglalta:

Bereczki Gábor

a bizottság titkára.